

Программа элективного курса 6 класса « Уус уран аабыы – ийэ тыл олуга »

Быһаарыы сурук

Билиҥни кэмнэ бэйэтин ийэ тылын сөбүлүүр, харыстыыр, культуратын биһириир, омугун сыаналыыр, убаастыыр ыччаты иитэн таһаарыы инники күөҥнэ туруохтаах дии саныыбын. Ийэ тыл күүһүн-уоһун, кэрэтин-талбатын, баайын-талымын, хомуһунун оһо кыра сааһыттан иңэриэхтээх.

Онон маннык сыалы-соругу туруорабын:

- орто сүһүөх кылаастан сабалаан оһо ситимнээх саңатыгар ураты болһомтону ууруу;
- оһону кэрэхсэтэн ийэ тыл алыбар уһуйуу; аабыы култууратыгар дьулуһуу, аабааччыны иитии;
- уус-уран айымньыны оһо тус суолталаахтык эстетическэй таһымынан ылынар дьобурун сайыннарыы;
- үөрэнээччи төрөөбүт тыл, фольклор уонна литература норуот духовнай баайа, киһи өйө-санаата тобуллар, туругулар, майгыта-сигилитэ ситэр, арыллар, истиң, иһирэх ийиитэ уһуктар эйгэтэ диэн өйдүөхтээх.

Сүрүн сыалбыт, мин санаабар, оһону сырдыкка, ырааска, кэскиллээххэ, үйэлээххэ киллэрии. Оһо улаатан истэбин аайы эстетическэй таһымна тийэн, үрдүк култууралаах аабааччы, аяааччы буола үүнэ тахсыахтаах.

Программа тутула уонна ис хоһооно:

Программа чуолаан ортоку олук оһотугар (6 кылаас) туһуланар. Улаатан эрэр оһо ис туруга баһылыыр суолталаах өрүттэнэрин, бэйэтин киһи быһыытынан билинэрин, дьонтон уратытын болһойорун, олоһор бэйэтин ис санаалара, ийиилэрэ улахан быһаарар, кини таска көстөр дьайыыларын араас өрүттээхтик (үтүө, мөкү) салайар кыахтаахтарын билэбит.

Бу үөрэнээччи талан дьарыктанар (элективнэй) кууруска норуот тылынан уус-уран айымньытын кытта ситимнээн уус-уран литэрэтиирэни киллэрдим. Уус-уран литэрэтиирэ-киһи умсулбанныах ис туругун, уйулбатын тойуга, ырыата, сэхэнэ, өйүн-сүрэбин мөккүөнэ, ыарыыта. Бастатан туран, ити умсулбаны, өй-сүрэх мөккүөрүн ырытан ылыныыга, дирин, улабалаах толкуйу арыыыга туһуланар. Аабыы педагогикатынан, психологиятынан дьарыктанар ученайдар бу кэрдиис кэми оһоһо тус суолталаах тоһоостоох кэмнэн аабаллар. Улаатан эрэр оһо тыл искусствотыгар ордук аһабас, ылынымтыа буолара биллэр.

Манна уус-уран айымньыны аабыы дьарыгыттан сабалаан саңарар саңа үөрүйэхтэрин сайыннарыыга туһуланар. Куурус 11 чааһа бастаан

теоретическай билииттэн саБаланар. Бу куурус практической хайысхата үгүс, эрчиллиилэр көмөлөрүнэн үөрэнээччилэр өйдүүлэрин, ылыныыларын ситиһиэхтээхпит. Ол курдук, айымныыны хоһоонноохтук, уус-ураннык, иэйиилээхтик ааБыыга бэлэмнээһин сүрүн сыалбыт-сорукпут буолар. Айымныы геройдарын характердарын биэрэргэ уус-уран таһым үрдүнэн, саңа-иңэ чуолкайыгар, куолас уларыыарыгар, уобарас тус быһыытыгар сүрүннээн үлэлиибит. Ону таһынан оБо айар дьобурун сайыннарыыга, ыарахаттары туораан, бэйэтигэр уонна атыттарга саңаны арыян, бэйэ үлэтин түмүгүттэн үөрүүгэ эбэтэр ханнык эмит түмүктэри онорторон, айымныылаахтык үлэлии үөрэнэргэ туһаайыллыахтаах. Бу үлэ барыта ситимнээх, оБону бары өттүнэн сайыннарыы, иитии, үөрэтии эрэ түмүгүнэн ситиһиллэр. Маны таһынан, кылаас салайааччытын да быһыытынан, оБолордуун элбэхтик араас тэрээһиннэргэ көхтөөхтүк кыттааһын, көрүү-истии эмиэ киирэр.

Үөрэтэр- методическай литература:

1. Е.М. Поликарпова «Хоһоонноохтук ааБыы», Дьокуускай, 1992с.
2. Е.П. Чехордуна, М.П. Прокопьев «Ыңыраар ыллыктар», Дьокуускай, 1993с.
3. И.К. Попов «Саха таабырыннара, өс хоһооноро, чабырБахтара», Дьокуускай, 2006с.
4. Л.П. Лепчикова, Х.К. Татарина «Саха фольклора», Дьокуускай, 1993с.
5. Е.П. Чехордуна «Олоңхо тыла-өһө», Дьокуускай, 1999с.
6. «Саха остуоруйалара» хомуурунньук, 2009 с.
7. Н.И. Бугаев «Хоһоон, хомуун, лирика», Дьокуускай, 2005с.

6 кылааска элективнэй куурус календарнай-тематическай былаана:

№	Тиэмэтэ	Бэр. чааһа	Үлэ көрүнэ	Күнэ-ыйа	
				Былаанынан	Туолбута
1.	Тыл искусствота-бэрт былыргы көрүн.	1	учуутал кэпсээнэ	16.09-21.09	
2.	Уус-уран ааБыы туһунан уопсай өйдөбүл.	1	учуутал кэпсээнэ	23.09-28.09	
3-4	Тыыныы, куолас, дикция.	2	учуутал кэпсээнэ	30.09-05.09 7.10-12.10	
5	Тыл. Тылынан дьайыы.	1	сэһэргээһин	14.10-19.10	
6	Тохтобул.	1	эрчиллиилэр	21.10-26.10	

8.	Айымньыны кэрчиктэргэ араарыы.	1	эрчиллиилэр		
9.	Өйгө онорон көрүү.	1	эрчиллиилэр	28.10-2.11	
10.	Уус-уран айымньы ис номоҕо.	1	аабыы, истии, ырытыы	29.10-3.11	
11.	Айымньыны уус-уран аабыы «түгэх сыала».	1	аабыы, истии ырытыы	11.11-16.11	
12-13	Кыра кэриннээх айымньылары уус-ураннык аабыы. Чабырбахтар.	2	уус-уран аабыы толоруу	18.11-23.11 25.11-30.11	
14	Өс хоһооннорун уонна таабырыннары аабыы.	1	уус-уран аабыы	2.12-7.12	
16	Остуоруйалары уус-ураннык аабыы.	1	уус-уран аабыы	9.12-14.12	
17-18	Ийэ тыл – норуот тыына. А.А.Иванов-Күндэ «төрөөбүт тыл», С.П.Данилов «саха саната», В.М.Новиков-Күннүк Уурастыырап «саха тыла».	2	сэһэргээһин хоһоону уус-уран аабыы	16.12-21.12 23.12-28.12	
19	Артикуляционнай эрчиллиилэр.	1	эрчиллиилэр	13.01-18.01	
20	Кэпсээнинэн айымньылары аабыы	1	уус-уран аабыы	20.01-25.01	
21	Ойуунускай хоһооннорун аабыы.	1	хоһоонноохтук аабыы	27.01-1.02	
22	«Өрүөл кэриэһэ»	1	уобараһы оноруу.	3.02-8.02	
23	«Көнүл ырыата»	1	хоһоонноохтук аабыы	10.02-15.02	
24.	Ийэ айылҕаны хохуйуу. А.А.Иванов-Күндэ «кии сыта»	1	хоһоонноохтук аабыы	17.02-22.02	
25-26	В.М.Новиков –Күннүк Уурастыырап «Көлүкэчээн», «сааскы күөхсарсыарда», «күнү күнү, таптыыбын».	2	хоһоонноохтук аабыы	24.02-1.03 3.03-8.03	

27	Ойуунускай «Таатга үрэх үрдүгэр», «Татыйык ыллыыра».	1	хоһоонноохтук аабы	10.03-15.03	
28	Айымны геройдарын саната-инэтэ.	1	практической	17.03-22.03	
29	Сыанаба тутта-хапта сылдыбы, сирэй-харах оноруу.	1	практической	1.04-5.04	
30	Үгэ.	1	Үгэни толоруу	7.04-12.04	
31	С.А.Саввин- Күн Дьирбинэ «Тураахтаах күүдээх».	1	практической	14.04-19.04	
29-30.	Олонхону уус-уран аабы.	2	практической	21.04-26.04 28.04-3.05	
31-32.	Уус-уран композиция туруоруу.	2	бэлэмнэнии.	5.05-10.05 12.05-17.05	
33-34	Дьарыгы түмүктүүр үлэ.	2	практической	19.05-24.05 26.05-31.05	